

קרבן העומר - קרבן ה"קילו"?

א. שמותיהן של המנחה והספירה

בנוהג שבעולם וכמובן לפי חוקי לשון הקודש, שם של דבר מביע את המהות העיקרית שלו, ושאר תכונותיו באות לידי ביטוי בתארי לואי. אדם גבוה ורזה נקרא 'אדם', ולא 'גבוה' ולא 'רזה'. אלה הם אכן תארים של האדם, אבל אינם שמו! כך גם שמו של שולחן ירוק הוא 'שולחן', ולא 'ירוק', למרות שהוא אכן - ירוק.¹ לא נזקקנו להקדמה כל כך פשוטה לולי מצאנו יוצא מן הכלל משונה בקרבן העומר ובספירת העומר.

נדגיש, שהכלל הפשוט שצוין לעיל תקף גם בקרבנות. שם הקרבן מציין את המהות והמסר העיקרי שלו. כך קרבן 'עולה' - שעולה כליל לה', קרבן 'חטאת' וקרבן 'אשם', הבאים על חטא ואשמה,² או קרבן 'שלמים' שיש בו חלק גם לה' גם לכהן וגם לבעלים ובכך עושה שלום בין כולם (תנחומא צו, ו). כך גם שמותיהן של המנחות נקבעו על פי המהות; חלקן נושאות שמות של המקריבים, כמו: 'מנחת סוטה', 'מנחת עני'. 'מנחת נדבה', שבמסגרתה יש מנחות הנושאות את שם הכלי שבו נעשו: 'מנחת מרחשת', 'מנחת מאפה תנור', 'מנחת מחבת', וכיו"ב.

היוצאת מן הכלל הזו, היא המנחה המוקרבת ביום ט"ז בניסן, שהוא "ממחרת השבת - זה יום טוב [של פסח]" (מנחות סה, ע"א). השם הטבעי של המנחה היה אמור להיות "מנחת ראשית", שהרי כך נאמר בפסוק: "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן

¹ אולי לכן בשפת הקודש שם העצם קודם לתארי הלואי; 'אדם חכם', 'בית גדול'. קודם כל המהות, ורק אחר כך תארי לואי שאינם מהותיים. בהקשר לזה נזכיר את דברי הנצי"ב על האמור בישמעאל "פרא אדם" (בראשית טז, יב): "אם נפרש שהוא גדל במדבר פראי, להיפך מבעי: 'אדם פרא', שיהיה משמעו: אדם אוהב להיות במדבר כפרא. אבל 'פרא אדם' משמעו שהוא מפריא את כל האדם בלי דעת דרך ארץ וחיבות אנשים, אלא הכל הפקר ופראי אצלו" (העמק דבר, שם). דהיינו, המהות של ישמעאל היא 'פרא'. רק שהוא אינו "פרא למוד מדבר" (ירמיהו ב, כד) שיש לו ארבע רגלים ודומה לחמור, אלא פרא בעל שתי רגלים, שנראה לכאורה כמו בן אדם. אכן בשפות לועזיות הכינוי קודם לשם העצם: Clever man, big boy. ² אכן לא כל קרבן חטאת בא על חטא. במשנה למדנו: "ארבעה מחוסרי כפרה... הזב והזבה והיולדת והמצורע" (כריתות ב, א). ורש"י מסביר: "קרבן יולדת אינו בא לכפרה, אלא לטהרה מטומאתו לאכול בקדשים" (שבועות ח, ע"א). וכן בתוספות: "וא"ת, קרבן היולדת נמי אינו חטאת? היינו שמכפרה ומטהרה לאכול בקדשים" (שם, ד"ה אמר קרא). אמנם המפרשים דנים למצוא בכל זאת איזה חטא יש כאן, ואם לא - מדוע נקרא הקרבן 'חטאת'.

לכם וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן" (ויקרא כג, י). התורה מדגישה את היות המנחה הזו ראשית הקציר בפסוק נוסף: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה³ עד הביאכם את קרבן א-להיכם חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם" (שם שם, יד). אכן, בשם דומה נקראת המנחה הבאה אחרי הספירה בחג השבועות, שהיא הראשונה המובאת במקדש ונקראת "מנחה חדשה": "עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'" (ויקרא כג, טז).⁴

ייתכן שגם השם "מנחת תנופה" היה מתאים ל'מנחת הראשית' הזו, שכן בניגוד לרוב המנחות, במנחה זו נאמר "והניף את העומר לפני ה' לרצונכם, ממחרת השבת יניפנו הכהן" (שם שם, יא). להנפה הזו היה תפקיד חשוב: "והניף את העומר" כיצד היה מניפו... מוליך ומביא מעלה ומוריד. מוליך ומביא לפי שהעולם כולו שלו. מעלה ומוריד למי שהעליונים והתחתונים שלו. ר' סימון ב"ר יהושע אומר מוליך ומביא כדי לבטל רוחות קשות, מעלה ומוריד כדי לבטל טללים קשים" (ויקרא רבה כח, ה). ועל אף שישנן מנחות נוספות שטעונות תנופה: "אלו טעונות תנופה ואין טעונות הגשה שתי הלחם... מנחת העומר ומנחת קנאות [סוטה] טעונות תנופה והגשה" (מנחות ה, ו), נדמה שדין בכורה לתנופה ועסק התנופה, בלטו במיוחד במנחת הציבור הראשונה החדשה, ועל כן ניתן לקרוא לה גם מנחת תנופה. ואכן, התורה מכנה את המנחה בשם זה: "מיום הביאכם את עומר התנופה" (ויקרא כד, טו).

המנחה הזו מיוחדת גם בכך שאינה באה מן החיטים כמו שאר מנחות הציבור, אלא מן השעורים. וכך למדנו: "במנחת העומר... מהיכן באה? מן השעורין... נאמר 'אביב' במצרים [במכת ברד: "כי השעורה אביב" (שמות ט, לא)], ונאמר 'אביב' לדורות [במנחת ביכורים שהיא מנחת העומר: "אביב קלוי באש" (ויקרא ב, יד)], מה אביב האמור במצרים שעורין, אף אביב האמור לדורות שעורים" (מנחות סח, ע"ב). וכן דרשו חז"ל: "אמר הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור להם לישראל: כשהייתי נותן לכם את המן הייתי נותן עומר לכל אחד ואחד... ועכשיו שאתם נותנים לי

³ אם אי אפשר לאכול לחם מהקציר החדש לפני מנחה זו, ברור שהמנחה היא ראשית הקציר.
⁴ וכבר העיר רש"י: "היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש. ואם תאמר, הרי קרבה מנחת העומר [זו שאנו תוהים על שמה]? אין היא כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים" (רש"י שם). כאמור, הבדל נוסף הוא, שהמנחה החדשה מתירה את החדש במקדש ובקרבתו, ואילו מנחת הראשית של ט"ז בניסן, מתירה את התבואה החדשה בגבולין.

את העומר אין לי אלא עומר אחד מכולכם. ולא עוד אלא שאינו של חיטים אלא של שעורים" (ויקרא רבה כח, ג). ואם כן, אפשר לקרוא למנחה זו גם "מנחת שעורים".

בניגוד למצופה ולמוצע לעיל, התורה ובעקבותיה גם חז"ל קוראים למנחה - מנחת העומר! כך בתורה: "עומר ראשית קצירכם" (ויקרא כג, י); "והניף את העומר" (שם, יא); "ביום הניפכם את העומר" (שם, יב); "מיום הביאכם את עומר התנופה" (שם, טו); וכן במדגם מייצג מתוך עשרות רבות של מאמרי חז"ל: "כל קרבנות [מנחות] הציבור והיחיד באין מן הארץ ומחוץ לארץ, חוץ מן העומר ושתי הלחם" (מנחות פג, ע"ב); "מנין לעומר ושתי הלחם שדוחין שבת? נאמרה 'הבאה' בעומר ונאמרה 'הבאה' בשתי הלחם" (שבת קלא, ע"א); "תניא, אמר ר' יהודה: מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח?" (ראש השנה טז, ע"א); "במנחת העומר הכתוב מדבר, מהיכן היא באה? מן השעורים" (מנחות סח, ע"ב). וכך מצאנו בתורת כהנים: "והניף את העומר לפני ה' (ויקרא כג, יא) - ג' שמות יש לו: עומר שבלים, עומר התנופה, עומר שמו" (תורת כהנים, שם).

וכמובן, שם זה זוקק ביאור ופירוש. שהרי ה"עומר" אינו אלא גודלו, או ליתר דיוק נפחו של הקרבן. כך פירש רש"י על הפסוק בפרשת המן: "והעומר - עשירית האיפה הוא" (שמות טז, לו) - "האיפה שלש סאין והסאה ו' קבין, והקב ד' לוגין, והלוג ו' ביצים. נמצאת עשירית האיפה מ"ג ביצים וחומש ביצה, והוא שיעור לחלה ולמנחות". ובדעת מקרא שם כתב: "לפי הסכמת הפוסקים שאנו סומכים עליהם הוא לפי המידות המקובלות בימינו שיעור של כאלפים וחמש מאות סנטימטרים מעוקבים, כלומר בית קיבול של כשני ליטר וחצי" (שם),⁵ ואם כן עולה השאלה: מדוע נקראת המנחה על שם תיאור לואי טפל שלה, דהיינו הנפח? במקום לקרוא לה 'מנחת ביכורים' או 'מנחת ראשית' ככתוב בתורה, או אפילו 'מנחת התנופה' או 'מנחת שעורים', שהם תיאורים יותר מהותיים, מעדיפה התורה ובוחרים חז"ל להשתמש בשם הזניח והשולי לכאורה - "עומר", כאילו אמרנו "מנחת הקילו"?⁶ והרי מה שחשוב זו המהות ולא הכמות!⁷

⁵ זה לפי שיטת הרב חיים נאה. לדעת הרמב"ם - 2.16 ליטר, ולדעת החזון איש 4.32 ליטר (ראה בספר מידות ושיעורי תורה מאת הרב חיים בייניש, בטבלאות שבסוף הספר).

⁶ הכתיב התקני הוא "קילוגרם" אבל שגרת הלשון היא בקיצור "קילו" ובחרנו להשתמש בו.
⁷ במקרים נוספים מכתירים חז"ל שם של דבר על פי ענין שולי וזניח שבו. כך למשל ניסיון העקידה, שבעצם היה הניסיון לשחוט, להעלות עולה, וכיו"ב. אברהם לא נצטוו לעקוד את יצחק, וגם אין שום קושי וניסיון בעקידה כשלעצמה. בשאלה זו עסקתי בעיוני פרשה בראשית, עמ' 99. וכן השם 'פורים' לציון חג ההצלה "ונהפוך הוא"; "הפור הוא הגורל", הוא רק

שאלה דומה נשאלת לגבי "ספירת העומר". אמנם כינוי זה אינו מופיע בתורה בפירושו, אבל התורה קושרת את מצוות הספירה - לעומר: "וספרתם לכם ממחרת השבת - מיום הביאכם את עומר התנופה". במשנה ובתלמוד הבבלי לא מופיע הצירוף "ספירת העומר", אלא "ספירה" סתם (מנחות סה, ע"ב ועוד), אבל בירושלמי נאמר:⁸ "כל הלילה כשר לספירת העומר" (מגילה ב, ז). גם בכתבי הגאונים והראשונים המצוה מוגדרת בשם זה: "ערבית אחר התפילה מתחילין לספור העומר" (טור או"ח תפט, בשם הרי"ף והרא"ש סוף מסכת פסחים). וכך קבעו חז"ל בנוסח הברכה, כמבואר ברמב"ם: "וצריך לברך בכל לילה, בא"י אמ"ה אקב"ו על ספירת העומר" (הלכות תמידין ומוספין ז, כה), ועוד בלשון הרמב"ם: "ביום חמישים מספירת העומר הוא חג השבועות" (שם ח, א), וכך בשו"ע: "בליל שני אחר תפילת ערבית מתחילין לספור העומר" (או"ח תפט, א). וגם על השם הזה, הרווח כל-כך בפי-כל, יש לשאול: מדוע נקראת הספירה על שם המשקל או הנפח, ולא על שם השבועות או על שם הציפיה והתשוקה למתן תורה, שזו מהותה של הספירה?⁹

ב. 'וימודו בעומר' במן

ננסה להבין ולהסביר מדוע ה"עומר" - המידה, הכמות, אינו פרט שולי וזניח במנחה ובקרבן, אלא פרט מהותי ושורשי, אשר על כן נקראות המנחה והספירה על שמו. תחילת דרכנו היא להבין את המשמעות הפנימית של המילה "עומר" בהקשר השני שבו היא מופיעה בתורה - בקשר למן שירד לבני"י במדבר.¹⁰ אמנם כאן מכונה המאכל השמימי "מן" כשמו, אבל המילה 'עומר' לציון הכמות [או הנפח] חוזרת פעמים רבות בקטע כולו: "עומר לגלגלת" (שמות טז, טז); "וימודו

הדרך שבה ביקש המן לקבוע את היום שבו יהרגו את היהודים. בספרי הסתרים באסתר, עמ' 61 ואילך, הסברתי מדוע הפור אינו פרט שולי בנס החג, אלא קשור למהותו הפנימית של הנס. להלן עמ' 327 נקדיש אי"ה מאמר שלם לשאלה, מדוע חג מתן תורה לא נקרא על שם קבלת התורה אלא על שם ההכנה אליה - 'שבועות', והרי ההכנה לכאורה טפילה לעצם הענין.
⁸ וכן מופיע במדרש תנאים (דברים טז, ט), לקח טוב (שמות טז, לה) בזוהר (רעיא מהימנא, פרשת אמור, צז ע"ב), ועוד.

⁹ אולי זהו פשר דברי רש"י: "והבאתם את עומר - עשירית האיפה. כך היה שמה, כמו (שמות טז, יז) 'וימודו בעומר'". מה כוונת רש"י? אולי להסב את תשומת לבנו לכך ששם המנחה מציין את הכמות ולא את המהות, ושעניין זה אומר דרשני.

¹⁰ המילה 'עומר' מופיעה בתנ"ך בהטיות שונות 15 פעמים. מתוכן חמש פעמים במונח של אגודת שיבולים הקשורות יחד [ושכחת עומר בשדה" (דברים כד, יט); "אלקטה נא ואספתי בעומרים" (רות ב, ז); "גם בין העומרים תלקט" (שם שם, טז); "ורעבים נשאו עומר" (איוב כד, י); "שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר" (תהלים קכט, ז)]. במונח של נפח מופיעה המילה 4 פעמים במנחה החדשה [הובאו לעיל פרק א], ועוד 6 פעמים שיפורטו להלן, בהקשר למן שירד במדבר.

בעומר" (שם, יז); "שני העומר לאחד" (שם, כב); "מלא העומר ממנו למשמרת" (שם, לב); "מלא העומר מן" (שם, לג); "והעומר עשירית האיפה הוא" (שם, לו).

על הקשר המהותי בין ה"עומר" - המן במדבר, לבין ה"עומר" - המנחה והספירה, נוכל ללמוד מן התאריך המזמן את שניהם לפונדק אחד. מחד, "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה" (ויקרא כג, טו) - שהוא ט"ז בניסן. וראה זה פלא: מה כתוב על אותו תאריך בספר יהושע? "ויחנו בני ישראל בגלגל, ויעשו את הפסח בארבעה עשר יום לחודש בערבות יריחו. ויאכלו מעבור הארץ [מהתבואה הישנה] ממחרת הפסח¹¹... וישבות המן ממחרת [=בט"ז בניסן] באכלם מעבור הארץ, ולא היה עוד לבני ישראל מן" (יהושע ה, י-יב). עומר המן נפסק בדיוק ביום שבו התחילו את ספירת העומר!

למן היו כידוע יתרונות וסגולות גשמיות מופלגות. כך דרשו חז"ל: "רבי אמי ורבי אסי, חד אמר טעם כל המינים טעמו במן... וחד אמר טעם כל המינים טעמו - טעמן וממשן... אחרים אומרים 'גד' (שמות טז, לא) שדומה להגדה שמושכת לבו של אדם... 'והיה טעמו כטעם לשד השמן' (במדבר יא, ח) - אמר רבי אבהו: מה שד זה תינוק טועם בה כמה טעמים, אף המן, כל זמן שישראל אוכלים אותו מוצאים בו כמה טעמים... א"ר יוסי ב"ר חנינא, לנערים - לחם. לזקנים - שמן. לתינוקות - דבש" (יומא עה, ע"א).¹² בנוסף לכל הטעמים [תרתי משמע] המופלאים הללו, היה המן יורד בצורה נאה ומושכת עין,¹³ וגם לא היתה שום טרחה בלקיטתו,¹⁴ ולא היה כל טורח בהכנתו לאכילה:¹⁵ "היה כל אחד מישראל טועם כל מה שהיה

¹¹ בפירוש הביטוי "ממחרת הפסח" כאן נחלקו בירושלמי (חלה ב, א) אם הכוונה לט"ז בניסן - כלומר למחרת הקרבת קרבן הפסח שהוא בי"ד בניסן [וכמשמעותו של ביטוי זה בתורה (במדבר לג, ג)], או שהכוונה לט"ז בניסן. גם פרשני המקרא כאן הביאו את שתי האפשרויות [רש"י פירש ט"ז בניסן; רד"ק - ט"ז בניסן]. וראה בתוספות קידושין לו, ע"ב (ד"ה ממחרת) שהביאו את קושיית ראב"ע בענין זה, ואת תירוצי ר"ת ור"י. מכל מקום, "וישבות המן ממחרת" הוא לכל הדעות בט"ז בניסן.

¹² רוב דף עה ודף עו, ע"א במסכת יומא מוקדשים לנפלאות המן.

¹³ "המן ששאלו כהלכה נתן להם בפנים מאירות" (מכילתא בשלח, טז).

¹⁴ "צדיקים ירד להם על פתח ביתם, בינוניים יצאו ולקטו, רשעים שטו ולקטו" (יומא שם).

¹⁵ ומה שכתוב "את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו" (שמות טז, כג), ייתכן לפרש על האוכל האחר שהיה להם - בקר וצאן, שְׁלֹו ודברים אחרים. [אמנם במכילתא (דר"י, מסכתא דויסע, פרשה ד) מפורש שמדובר כאן על המן: "את אשר תאפו אפו, ר' יהושע אומר מי שהוא רוצה אפוי היה מתאפה לו והרוצה מבושל היה מתבשל לו. ר' אלעזר המודעי אומר הרוצה לאכול דבר אפוי היה טועם בו כל אפויים שבעולם והרוצה לאכול דבר מבושל היה טועם בו כל בישולים שבעולם", וכן הוא במכילתא דרשב"י שם ובמדרשים נוספים. וראה בפירוש ר"ח

רוצה. אף אם לא אמר בפיו אלא חושב בלבו לומר מה שנפשו מתאוה - היה הקב"ה עושה רצונו והיה טועם טעם כל מה שהיה מתאוה" (שמות רבה כה, ג).

ברם, עיקר שבחו של המן לא היה בסגולותיו הגשמיות אלא במהותו הרוחנית. המן היה אוכל רוחני, כפי שדרשה הגמרא על הפסוק "לחם אבירים אכל איש צידה שלח להם לשובע" (תהלים עח, כה): "לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו, דברי ר"ע. וכשנאמרו הדברים לפני רבי ישמעאל אמר להם, צאו ואמרו לו לעקיבא: עקיבא, טעית! וכי מלאכי השרת אוכלים לחם? והלא כבר נאמר 'לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי' (דברים ט, ט) אלא, מה אני מקיים 'אבירים' - לחם שנבלע ברמ"ח אברים [רש"י: שאינו יוצא מן המעיין]" (יומא עה, ע"ב).¹⁶ ואכן, בני ישראל תמהו מאוד על תופעה זו: "בשעה שהוריד להם ה' את המן עשה להם כמה ניסים. לא היו צריכים להפנות כדרך בני אדם... אמרו לו, בחיך ראית אדם נותן חטים בריחיים ואינן נטחנות ויורדות? אף אנו אוכלין את המן ואינו יורד... מתיירא אני שמא ליום אחרון תנפח כרסי ותבקע" (במדבר רבה ז, ד).

עוד על סגולותיו של המן למדנו מדברי בעל הטורים לפסוק: "ויאכילך את המן... למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח, ב-ג). "מלמד שבאכילת המן ניתן להם דעה. וכן בעזרא הוא אומר 'ומנן נתת להם להשכילם' (נחמיה ט, כ).¹⁷ וזהו (מכילתא דרשב"י טז, ד) 'לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן' (בעל הטורים, דברים ח, ג). משמע שהמן היה מאכל רוחני, שרק מי שראוי לאכילתו - שייך בקבלת תורה.

רבינו בחיי פירט יותר: "ויתכן לומר במילת 'וירעיבך', שבא ללמד על תכלית המן ומעלתו. שכל האוכלו מבין במושכלות על השלמות. ואי אפשר זה אלא אחר הפסק זוהמת המזון הגופני, כענין שדרשו במשה רבינו ע"ה: 'ויכסהו הענן ששת

פלוטיואל שם שכתב: "את אשר תאפו אפו. קאי על המן ואת אשר תבשלו בשלו קאי על בשר השליו דסתמא גם שליו היה יורד להם פי שנים". ועוד אפשר לומר, שמדובר כאן על הרשעים שהיו אופים ומבשלים את המן, כמו שנאמר בפרשת בהעלתך (במדבר יא, ח) "שטו העם ולקטו... ובשלו בפרור" וכו'. הערת העורך]

¹⁶ הגמרא שואלת: "אלא מה אני מקיים 'ויתד תהיה לך על אונך ויצאת שמה חוץ' (דברים כג, יד) - [משמע שהיו נצרכים לנקביהם גם במדבר? דברים שתגרי אומות העולם מוכרים להם [אבל מי שאכל רק מן לא נצרך לנקביו]... ר"א בן פרטא אומר, לאחר שסרחו [רש"י: שנתלוננו על כך שאמרו 'בלחם הקלוקל' (במדבר כא, ה)]" (יומא עה, ע"ב).

¹⁷ הפסוק במקור: "ורוחך הטובה נתת להשכילם ומנך לא מנעת מפיהם". כידוע, עזרא ונחמיה הם ספר אחד.

ימים' (שמות כד, טז) - 'למה ששת ימים? כדי למרק אכילה ושתייה שבמעיו' (יומא ד, ע"ב). וכן בכאן: 'וירעיבך' כדי שתכלה מהם זוהמת המזון הגופני... ואז יתחדשו גופותם במזון המן שהוא תולדת האור, ויהיו ראויים לקבל המושכלות ולהדבק בשכינה" (דברים ח, ב). גם מכאן למדנו על סגולותיו הרוחניות של המן; בניגוד למאכל "רגיל", "גשמי", המוריד את האדם לארציות, המן העלה את האדם וגם את גופו הגשמי לגבהים רוחניים.¹⁸

ג. אוכלי המן ודרגת אדה"ר לפני החטא

הדברים הנשגבים האלה על מדרגת אוכלי המן, מובילים להשוואה בין דרגתם לבין מדרגת אדה"ר לפני החטא, בה נדון בפרק זה. בפרק הבא נראה כיצד מתאימים הדברים למילה "עומר" המופיעה בפרשת המן, וממנה נשליך על מנחת העומר ועל ספירת העומר - נושא עיוננו.

כל אחד מאיתנו מרגיש בוודאי, שהוא [וגם כל בני אנוש] מורכב מגוף ונשמה. הן כך נאמר בבריאת האדם: "וייצר ה' א-להים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה" (בראשית ב, ז). אשר על כן בברכות השחר אנו מקדישים ברכה לה' על בריאת הגוף: "אשר יצר את האדם בחכמה", ולאחריה ברכה נפרדת על הנשמה שנתן בנו: "א-להי נשמה שנתת בי טהורה היא".¹⁹ אבל צריך לדעת, שהיחס בין הגוף לנשמה בזמן בריאת האדם, היה שונה לחלוטין ממה שאנו מכירים ומרגישים כיום. בזמן הבריאה, הנשמה היתה הרבה יותר דומיננטית, מורגשת ונראית. הגוף היה ממש טפל, והיה רק כעין 'בגד' וכיסוי חיצוני לנשמה, ולא הסתיר את אורה וזוהרה. לאחר החטא, התגבר העור של הגוף על האור של הנשמה, וכלא אותה במסגר הגשמיות: "ויעש ה' א-להים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם" (בראשית ג, כא) - העור מכסה את האור!

כך כתב רמח"ל: "וצריך שתדע, שאף על פי שאין אנו מרגישים לנשמה בגוף פעולה אחרת זולת החיות וההשכלה, הנה באמת יש בחוקה שתזכך עצם הגוף

¹⁸ הרב משה שפירא זצ"ל הקדיש לקשר בין קרבן העומר ועומר המן מאמר שלם. עיין בספר אפיקי מים (סדרת שיעורי רמ"ש על המועדים, שנכתבה בידי תלמידו הרב ראובן שמלצר) בענייני ספירת העומר ושבועות, עמ' קו-קיז.

¹⁹ אכן במשנה ברורה מביא: "מכל מקום יש לעשות על צד היותר טוב להסמיך 'א-להי נשמה' לברכת 'אשר יצר'" (סימן ו, ס"ק יב). והרמ"א פירש את חתימת ברכת אשר יצר, הקושרת בין שתי הברכות, על הגוף והנפש: "רופא כל בשר ומפליא לעשות - במה ששומר רוח האדם בקרבו וקושר דבר רוחני בדבר גשמי" (או"ח ו, א). זהו הפלא הגדול של הבריאה - קשירת רוחני בגשמי!

וחומר, ותעלהו עילוי אחר עילוי, עד שיהיה ראוי להתעלות עמה בהנאה בשלימות. ואמנם לדבר זה היה אדם הראשון מגיע אילו לא חטא... וכיון שחטא אדה"ר נשתנו הדברים שינוי גדול" (דרך ה' ח"א, פ"ג, אות ז-ח).

ר' חיים מוולוז'ין הסביר, שזה היה עצם חטאו של אדם הראשון, שעירב את כוחות הרע והטוב בתוכו ובעולם: "קודם החטא לא היה כלול אז רק מכל העולמות וכוחות הקדושה לבד [=הנשמה מובילה, ואינה לחוצה במסגר הגוף] ולא מכוחות הרע. אבל אחר החטא נכללו ונתערבו בו גם כוחות הטומאה והרע, וממילא עירב אותם עי"ז גם בהעולמות, מזה הטעם שהוא כלול ומשותף בכולם והם מתעוררים כפי נטיית מעשיו... ובחטאו שנמשך אחר פיתוי הס"א, אז נתערבו כוחות הרע בתוכו ממש, וכן בהעולמות. וזהו עץ הדעת טוב ורע שנתחברו ונתערבו בתוכו ובהעולמות, הטוב והרע יחד זה בתוך זה ממש. כי 'דעת' פירושו התחברות כידוע" (נפש החיים א, ו).²⁰

מכאן נבין גם את עונשו של אדם הראשון ביחס למאכלים אשר אכל. לפני החטא, כיון שהיה כלול רק מהטוב בלי יצר הרע, היה גם האוכל שלו אוכל בריא ומזין, ללא צירוף של חומרים שליליים, שהם סם המות לגוף. לאדם הרוחני היה אוכל רוחני, וכן דרשו חז"ל: "אדם הראשון מסב בגן עדן היה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין" (סנהדרין כט, ע"ב). וזה פשר התפריט: בשר צלוי הוא בשר שאין בו דם כלל, כי כח הצליה עדיף אפילו על כח המליחה המוציאה את הדם מהבשר.²¹ הדם הוא החלק הרע שבבשר ומסמל את התאוות והחטא.²² השמרים שביין הם הגורם המשכר והמתסיס; והשאור, המקביל לשמרים, מסמל את היצר הרע והחטא.²³ אם כן, המלאכים הכינו לאדם אוכל שיש בו רק טוב, בלי עירוב וערבוב של הרע.

אבל כתוצאה מהחטא, שבו ערבב האדם טוב ורע כאמור לעיל, בא העונש: "ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה... וקוץ ודרדר תצמיח לך..." (בראשית ג, יז-יח) ומעתה חדר העירוב גם לאוכל, ושוב אינו טהור כבעבר. באוכל שלנו יש גם רעלים וחומרים מסוכנים, שלולי מערכת העיכול שלנו המסננת ומפרישה אותם

²⁰ שיא ההתחברות: "והאדם ידע את חוה אשתו" (בראשית ד, א).

²¹ "הכבד יש בו ריבוי דם, לפיכך לכתחילה אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה, אלא קורעו שתי וערב ומניח חיתוכו למטה וצולהו [שיהא ראוי לאכילה]" (שו"ע יו"ד עג, א)

²² "ידיכם דמים מלאו" (ישעיהו א, טו); "אם יהיו חטאיכם כשנים... אם יאדימו כתולע" (שם, יח).

²³ "גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה [רש"י: "יצר הרע שבלבנו המחמיצנו"] ושעבוד מלכויות" (ברכות יז, ע"א).

מהגוף, בודאי היינו מתים ח"ו בתוך זמן קצר.²⁴ גם אוכל בריא שאנו אוכלים, שמכיל הרבה אבות מזון ויטמינים ומינרלים הנחוצים לגוף, מכיל חלקים שמופרשים מהגוף בעזרת הכליות, הכבד ומערכת העיכול, מפני שהם מזיקים לגוף. דעת [ערבוב של] טוב ורע!

אוכלי המן, שאכלו אוכל שלא היתה לו פסולת, היו מבחינה מסוימת בדרגת אדם הראשון לפני החטא. אוכל שנבלע באברים הוא אוכל טהור של אדם שרוחניותו ונשמתו גוברים על גשמיותו וגופו. ואולי זו הסיבה ש"לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן", וכל שאר הדרגות הרוחניות שהובאו לעיל בפרק ב.

ד. משמעות המילה "עומר" ביחס לדרגת אוכלי המן

נראה שיש למצוא קשר בין הדרגות הרוחניות של אוכלי המן, שהן בבואה של דרגת אדה"ר לפני החטא, לבין המושג "עומר" החוזר שש פעמים בפרשת המן. לשם כך עלינו ללמוד מספר פסוקים בספר דברים העוסקים בנס ירידת המן, וחלקם כבר הובאו לעיל. וכך נאמר שם: "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' א-להיך זה ארבעים שנה במדבר, למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצוותיו אם לא. ויענך וירעיבך ויאכילך את המן..." (ח, ב-ג) ולהלן שבה התורה ומגדירה: "המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך להיטיבך באחריתך" (שם, טז).

כיצד ייתכן שאותו מן, שלמדנו על סגולותיו הגשמיות והרוחניות לעיל, נחשב ל"עינוי" וניסיון? תירוץ פשוט הוא, שהעינוי המדובר היה "קודם בא המן" (אבן עזרא שם, ג). הרמב"ן מפרש שגם לאחר ירידת המן היה לבני ישראל ניסיון, שכן לא הכירו את טיבו: "כי ניסיון היה להם, שלא יהיה לאדם מזון ולא יראו להם עצה במדבר, רק המן שלא ידעו מתחילה ולא שמעו מאבותיהם" (שמות טז, ד). וכבר דשנו²⁵ בעיקרון, שאת סיפורי המקרא עלינו ללמוד כאילו אין אנו יודעים את סופם. מבחינה זו, יציאת מצרים היתה ניסיון גדול לבני ישראל, שלא חלמו על מן ובאר, והחשש הטבעי הוא - כיצד יתקיימו במדבר? גם הנביא משבחם על כך: "זכרתי

²⁴ ראייה לדבר: חולי כליות, שלולי דיאליזה, היה החומר הרעיל שבאוכל מביא למותם, וחלקם נזקקים להשתלת כליה כדי לשרוד בחיים. אולי זו משמעות הביטויים "בוחן כליות" (ירמיהו יא, כ ועוד), "מוסר כליות" (ביטוי שמשמעותו יסורי מצפון, ומבוסס על הפסוק: "אף לילות יסרוני כליותי" (תהלים טז, ז) ו"כליות יועצות" (עי' ברכות סא, ע"א) - כי הכליות דואגות להפריש מהגוף את הפסולת והרעלים, ובהשאלה גם את ה"פסולת הרוחנית".
²⁵ למשל בספרי הסתרים באסתר עמ' 17, וראה גם לעיל עמ' 100 הערה 14 ועוד.

לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיהו ב, ב). המן היה הפתרון לניסיון ולעינוי שקדמו לו, ולא העינוי בעצמו.

בגמרא מובאים שני תירוצים אחרים לשאלה זו: "המאכילך מן במדבר למען ענותך", רבי אמי ורבי אסי; חד אמר: אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, וחד אמר: אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל [רש"י: טועם טעם כל המינים, ואינו רואה אלא מן] (יומא עד, ע"ב). בהקשר לביאור הראשון, שהעינוי היה שלא היה להם פת בסלם, אלא בכל יום היו חייבים לחכות לנס מחודש, והיו חייבים תלויים להם מנגד, ידועה דרשת הגמרא על הקללה שבפרשת כי תבוא "והיו חייך תלויים לך מנגד" (דברים כח, טו) - זה הלוקח תבואה משנה לשנה. 'ופחדת לילה ויומם' (שם) - זה הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת. 'ואל תאמן בחייך'²⁶ - זה הסומך על הפלטר" (מנחות קג, ע"ב).²⁷

אולם לענייננו נוסף, שהעינוי של המן תלוי גם במילת המפתח - "עומר!" העומר הוא כמות המן שהיתה מספקת לאכילת יום אחד: "זה הדבר אשר ציוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עומר לגולגולת" (שמות טז, טז). העומר הוא המדד ואבן הבוחן בין מי שאוכל בשביל לחיות, לבין מי שחי בשביל לאכול; בין מי שמבין שחיי העולם הזה הם פרוזודור לעולם הבא, לבין מי שמעדיף שגם בפרוזודור יהיה שפע בלתי נצרך ו'מותרות'. וכשיש שפע גדול, ואפשר להרבות ולאסוף כמה וכמה עומרים, זהו עינוי וניסיון קשה להניח לכל השפע הזה להתגלגל ברחובות, וללקוט רק את הנצרך לחיי נפש של היום הזה - "עומר לגולגולת!" העובדה ש'וימדו בעומר ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר - איש לפי אכלו לקטו" (שם יז) אינה משנה. בעלי התאווה תמיד יחטפו יותר ממה שצריך, והצדיק תמיד יסתפק במועט. כי "צדיק אוכל לשובע נפשו, ובטן רשעים תחסר" (משלי יג, כה).²⁸

²⁶ כך הגירסה בגמרא. בפסוק נאמר "ולא תאמין בחייך".

²⁷ מבחינת היהדות, מצב זה הוא דווקא יתרון, שמזיק את האדם להיות קשור לבוראו בתפילה. כך מסביר בעל חידושי הרי"ם את עונשו של הנחש, ש"פרנסתו מזומנת לו" (ברכות מז, ע"א) - כביכול אומר לו ה': קח את מזונותיך והסתלק ממני, איני מעוניין בקשר איתך. וזו מעלתה של ארץ ישראל על פני מצרים: "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם... והשקית ברגלך כגן הירק אשר אתם עוברים שמה למטר השמים תשתה מים" (דברים יא, י-יא) - כי בארץ ישראל תמיד יש לשאת עיניים השמימה בתפילה. זהו הניסיון והיתרון של ירידת המן באופן הזה, כי הקב"ה מתאוה לתפילתם של בניו, ואכן לשם כך צריך להיות בדרגת אמונה גבוהה ביותר. הרחבנו בענין זה בעיוני פרשה דברים, עמ' 77.

²⁸ שמעתי: "בטן רשעים תחסר" פירושו, שהרשע אוכל עד שבטנו מלאה ואינו מסוגל לאכול יותר, ואז הוא מצטער שאין לו עוד בטן שיוכל להמשיך לאכול. מקור הפירוש הזה באלשיך:

כך בולט ההבדל בין יעקב הצדיק לעשו הרשע. עשו מגיב לדורונות ששלח לו יעקב באומרו "יש לי רב" (בראשית לג, ט). יעקב מפציר בו לקחת את המנחה ואומר "יש לי כל" (שם שם, יא). וכך פירש הכלי יקר: "לפי שהרשעים, אע"פ שיש להם כל כסף וזהב שבעולם, מ"מ נראה להם שעדיין הם חסרים - יש להם רב [הרבה], אבל לא כל צרכם. אבל הצדיקים בהפך זה, כי אפילו אם יש מעט בידם, הם מסתפקים בו ושמחים בחלקם, ונראה כאילו יש להם הכל" (בראשית לג, ט).²⁹

וכך מגדיר הזוהר את הרשעים: "כולהו צווחין... ככלבים, הב הב לנא מזונא וסליחה וכפרה וחיי, כתבנו לחיים..." (תקוני זוהר תקונא שתיטאה, כב ע"א),³⁰ בעוד כלפי הצדיקים נאמר: "כל העולם כולו ניזונין בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת" (תענית י, ע"א).

את המסר הזה מחדדת התורה במילה "עומר"! זו ההסתפקות ליום אחד של אוכל, בלא לאגור מזון כפי תאוות האנשים למלא את המחסנים. על הגמרא שאומרת ביחס למן "צדיקים ירד להם על פתח ביתם, בינוניים יצאו ולקטו, רשעים שטו ולקטו [בקצה המחנה]" (יומא עה, ע"א), שמעתי לפרש, שבאמת לא היו על המן שמות, שעל פיהם ידע כל אחד איזו חבילת מן שייכת לו. המן ירד! הצדיק אסף קצת ממה שהיה ליד הדלת שלו ובזה הסתפק. הבינוני לא הסתפק בזה, והלך לאסוף גם מאמצע המחנה, והרשע - "בטן רשעים תחסר" - הוסיף ללכת עד קצה המחנה להגדיל את מנתו.

²⁹ "כי הנה הצדיק אוכל מאכל גופני לשובע נפשו ולא לשובע הגוף, כי אם מה שיספיק לקיים נפשו בגופו... לא כן הרשעים, כי אם כל כך יתאוו תאות שובע הגוף, כי אחרי אכלם עד מלאת כרסם לא באו לחצי תאותם, כי עודם דואגים באמרם מי יתן והיה לנו עוד בטן להחזיק כהנה וכהנה. נמצא שחסר להם הבטן למלא בו יד תאותם" (משלי, שם). וכן כתב בפירושו לספר במדבר, בתלונת בני ישראל על המן: "שהתאו... על דרך הכתוב אצלנו בפסוק 'ובטן רשעים תחסר', כי הצדיק אינו אוכל להשביע את הגוף... לא כן הרשעים... שגם הם חפצים ותאבים, מי יתן והיה להם בטן גדול מאשר להם, למען יחזיק מאכל יותר. וזהו אומרו 'ובטן רשעים תחסר', שחסר להם בטן למלא את אותו מתאותם" (במדבר יא, ד). והחיד"א בחומת אנך (משלי שם) פירש, שהצדיק אוכל לשובע נפשו, בצורה מסודרת ובריאה, ואילו הרשע זולל וסובא ללא הגבלה, ויבואו לו מזה חולאים רבים ויפול למשכב. תודה לעורך על המקורות.

³⁰ ואכן הפסוק "בטן רשעים תחסר" שהובא לעיל, נדרש על עשו הרשע, שאמר (בראשית כה, ל) "הלעיטני נא" (במדבר רבה כא, כ; תנחומא פינחס, יג, ועוד).

³⁰ הזוהר מנצל את משחק הקולות של הכלב הנובח 'הב הב' למשמעות של המילים האלה בארמית ובעברית: תן תן! בענין דברי הזוהר הללו ראה בעיוני מועדים ח"א, ר"ה ויו"כ, עמ' 111, 303; ח"ג, הגדה של פסח, עמ' 247.

אכן, בסופו של דבר, טרחתו של הרשע היתה לשוא: "וימודו בעומר, ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר" (שמות טז, יח) אבל העין והלב של הצדיק שבעים במעט, והעין והלב של הרשע צריכים הרבה. זה העינוי והניסיון של המן, וזה מה שמבדיל בין הצדיק שנשמתו עיקר וגופו טפל, לבין הרשע שגופו עיקר ונשמתו טפילה. לכן "אוכלי המן" כראוי, ראויים לקבלת תורה ולכל התשבחות שקשרו להם חז"ל, כפי שהובא בסוף פרק ב' מדברי בעל הטורים ורבינו בחיי.

במקומות אחרים³¹ הארכנו להוכיח, שחטא אדם הראשון [כמו חטא העגל] היה התאווה והחיפזון.³² האיפוק בלקיחת עומר אחד בלבד מהווה אפוא תיקון לחטא אדם הראשון, וממילא מובנת ההשוואה של עומר המן שנבלע באברים, לעומר הספירה, כפי שנסביר לקמן.

ה. ספירת העומר מעלה מגשמי לרוחניות

המאבק בין הגשמי לרוחני בין כוחות הגוף לכוחות הנפש, הוא גם לב לבא של מצוות ספירת העומר. ספירת העומר מחברת בין שני חגים - בין חג הפסח שלמחרתו בא קרבן העומר, לבין חג השבועות. נדגים בכמה היבטים את מהותה של הספירה, המבטאת עלייה מדרגה גשמית לדרגה רוחנית.

א. הרמב"ן רואה את הספירה כחול המועד' ארוך, המחבר בין החג הראשון [פסח] לחג האחרון [שבועות]. וכך כתב: "וצויה בחג המצות שבעה ימים בקדושה, כי כולם קדושים ובתוכם ה'." ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם,³⁴ וקדש יום השמיני כשמיני של חג [שבועות הוא כמו שמיני עצרת] והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד, והשמיני כחג, והוא יום מתן תורה... ולזה קראו חז"ל בכל המקומות חג השבועות - עצרת" (רמב"ן, ויקרא כג, לו).

מה עושה את פסח ושבועות לחג אחד שמחובר בחול המועד של ספירת העומר? ללא ספק זהו נושא הקרורות. פסח הוא "זמן קרורותנו" (נוסח ברכת היום בחג),

³¹ עיוני פרשה שמות, עמ' 240; הסתרים באסתר, עמ' 238. וראה גם להלן עמ' 320 ועמ' 405.
³² שם העלינו ע"פ הזוהר, שחטא אדה"ר היה שלא המתין בזיווגו עד שבת, שהיתה עליית עולמות, וכן היה בחטא העגל. הזוהר למד זאת מגזירה שוה: "ולא יתבוששו" (בראשית ב, כה) - "כי בושש משה לרדת" (שמות לב, א).
³³ מבוסס על לשון הפסוק: "כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה'" (במדבר טז, ג).
³⁴ הכוונה ליובל, שהוא לאחר מ"ט שנים ונקרא 'עולם', שנאמר "ועבדו לעולם" (שמות כא, י) ודרשה הגמרא: "לעולמו של יובל" (קידושין כא, ע"ב).

וחג השבועות הוא חג מתן תורה, שגם היא מסמלת חרות. כך דרשו חז"ל על הפסוק: "והמכתב מכתב א-להים הוא חרות על הלוחות" (שמות לב, טז) - אל תקרי חרות אלא חרות, לפי שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות ו, ב). הדברים יובנו על פי דיוק בלשון ההגדה של פסח: "הוציאנו מעבדות לחרות, מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה". נשים לב, שבצמדי המילים ישנם שני הפכים גמורים - בלי נקודות אמצע! אדם שהיה ביגון ויצא ממנו - הוא בדרך כלל במצב רוח רגיל, אבל אנו עברנו בקיצוניות מיגון לשמחה, בדילוג על שלב הביניים, מ'מינוס' ל'פלוס' מבלי לנוח בנקודת האפס. כך לגבי אדם שקם מאבלו - הוא קם לימים רגילים, אבל בפסח אנו מציינים את המעבר "מאבל - ליום טוב"! וכך "מאפלה - לאור גדול"! ולא סתם "מאפילה לאורה"³⁵.

כשניישם את הכלל הזה גם על הצמד הראשון: "הוציאנו מעבדות לחרות" - יתברר לנו שה'חרות' המדוברת כאן אינה רק שלילת העבדות, דהיינו: עד עכשיו היינו עבדים לפרעה ועכשיו איננו עבדים. אלא החרות שקיבלנו היא מושג בעל מטען חיובי, הנמצא בצד השני של הסקאלה - הפכנו להיות עבדי ה'. הבנה זו מביאה אותנו למסקנה, שבפסח קיבלנו את החרות הגשמית - דהיינו, שהפסקנו להיות עבדים לפרעה, אבל בחג השבועות קיבלנו את החרות החיובית את התורה, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה.³⁶

ב. הרב הירש חוזר על רעיון זה כמה פעמים: "ממחרת השבת - כבר חגותם את חג חרותכם... נמצא שכבר הגעתם אל החרות ואל רווחת העצמאות המהווים בדרך כלל את מטרת כל השאיפות הלאומיות. ואילו אתם תראו את עצמכם רק בראשית ייעודכם הלאומי, ותחלו למנות עתה לקראת השגת מטרה אחרת... נצטוינו אפוא לספור מיום החרות והרווחת העצמאות הלאומית. ולמדנו מכאן שהישגים אלה אינם התכלית, אלא רק התחלת השאיפות הלאומיות... כי אנחנו

³⁵ להשלמת הרעיון עיין בדברינו בעניין "אין תיקו במלחמה עם עשו ועמלק" בעיוני פרשה בראשית, עמ' 194, ובעיוני מועדים ח"ג, במאמר 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול', עמ' 140-142.
³⁶ כיצד מהווה עסק התורה וכפיפות לרבבות רבות של סעיפים-קטנים של מצוותיה, בגדר 'חרות', אינו מענין מאמר זה. נעיר רק ש'חרות' אין פרושה הפקרות, אי-סדר ו"איש הישר בעיניו יעשה". חרות היא כשאדם כפוף לצו הפנימי של אישיותו ומהותו. לכן פנך המשעבד את עצמו לחזור מאות פעמים על אותה יצירה ועל אותם תווים בדיוק - אינו מרגיש עבד. להיפך, זה משחרר אותו ומביא אותו לסיפוק רב, וכן ספורטאי שמתרגל אותה פעולה מאות ואלפי פעמים ואולי יותר, אינו מרגיש משועבד; הוא מבין שזה הביטוי של הנקודה הפנימית באישיותו, שכוחות הנפש שלו מתגלים בדרך זו כלפי חוץ.

סופרים מן החרות וקניין האדמה, וספירתנו תביאנו לידי התכלית האמיתית של החרות... תורת ה' (ויקרא כג, טו).

ובהמשך כתב: "תספרו חמישים יום" - יש הקבלה בין שנת החמישים [=יובל] לבין יום החמישים של ספירת העומר. שנת החמישים ייסדה מחדש את המדינה היהודית על יסוד החרות החברתית הפנימית. יום החמישים הוסיף את החרות המוסרית הפנימית אל החרות המדינית של העצמאות החיצונית [שקיבלנו כבר ביציאת מצרים בפסח]. כי רק משהושגה החרות המוסרית נוכל לקבל את התורה מיד ה' ולצרפה לחרות ולעצמאות... בהתאם לאמור לעיל, הרי יום החמישים שהוא היום שלאחר שבע פעמים שבעה ימים, קרוב למשמעותו לרעיון היום השמיני של המילה... (שם שם, טז).

ג. אשר על כן, קרבן העומר הוא קרבן שעורים שהם מאכל בהמה כפי שהבאנו לעיל (עמ' 244). אבל קרבן שתי הלחם בשבועות הוא קרבן חיטים, שהם מאכל אדם. כך מצאנו במשנה: "כל המנחות באות מן החיטין. וזו [מנחת סוטה] מן השעורין. מנחת העומר, אע"פ שבאה מן השעורין... (משנה, סוטה ב, א). וכן בגמרא: "ואם תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב, יד) - במנחת העומר הכתוב מדבר. מהיכן באה? מן השעורין. נאמר 'אביב' במצרים ונאמר 'אביב' לדורות, מה 'אביב' האמור במצרים שעורין, אף 'אביב' האמור לדורות - שעורין" (מנחות סח, ע"ב).

הגמרא דורשת: "א"ר יהודה משום רבי עקיבא, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח? מפני שהפסח זמן תבואה... שתי הלחם בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות האילן... [רש"י: "דר' יהודה לטעמיה, כמאן דאמר (סנהדרין ע, ע"ב) עץ שאכל אדה"ר - חטה היה"] נסכו מים בחג? כדי שיתברכו לכם גשמי שנה... (ראש השנה טז, ע"א). ועל זה כתב מהרש"א: "חשיב כאן ג' דברים שהם חיי ג' נפשות שבעולם. שהם נפש הצומח ונפש הבהמה ונפש האדם. כי המים בחג הם חיי נפש הצומח, העומר של שעורים הוא חיי נפש הבהמה³⁷... ושני הלחם של חיטין והוא חיי נפש האדם, כדרש רש"י בשמעתין... והוא מבואר שאמר הכתוב 'מהחל חרמש בקמה' (דברים טז, ט) - שהוא קציר שעורים, 'תחל לספור שבעה שבועות' (שם) - שהוא קציר חיטים, שהם שתי הלחם. והכוונה בו, כי בצאתם ממצרים שנקראו חמורים, והיו ישראל גם כן בלי מצוות, לא היו ראויים רק למאכל בהמה שהן שעורים, עד

³⁷ מהרש"א מביא כמה הוכחות ששעורים הם מאכל בהמה, נוסף על מה שהובא לעיל, כגון: "אמר להם, שעורים נעשו יפות. אמרו לו, צא ובשר לסוסים וחמורים, דכתיב (מלכים א' ה, ח) 'השעורים והתבן לסוסים ולרכש'" (פסחים ג, ע"ב).

ספירת ז' שבועות כמט-מונים³⁸ תְּחַפְּשֶׁנָּה (ע"פ משלי ב, ד), שהוכנו אז לדעה שמביא מאכל חיטים³⁹ שאז קבלו התורה, ועל כן מביא שתי הלחם מחיטים שמביא הדעת... (חידושי אגדות, שם).

ו. עלייה ממ"ט שערי טומאה למטמונים

נזכיר עוד ענין אחד, המבטא את העלייה מגשמיות לרוחניות שמסמלת ספירת העומר. כבר ביארנו כמה פעמים (לעיל עמ' 177 ועוד) שבני ישראל יצאו ממצרים ב'אתערותא דלעילא' מוחלטת ללא זכות מצדם; הקב"ה הוציאם ממצרים בעודם שקועים במ"ט שערי טומאה. קשה שלא לראות קשר בין המספר הזה למ"ט ימי הספירה, שתכליתם היא להפוך כל מדרגת טומאה - לקרש מקפצה של עליה בקדושה לקראת מתן תורה. גם כאן עובד העיקרון של "זדונות נעשות לו כזכויות" ו"יבוא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שבעגל", דהיינו: משתמשים בכוחות הטומאה על מנת להפוך אותם לאבני דרך בעבודת ה'.⁴⁰

ואם הזכרנו את מ"ט הימים של ספירת העומר לקראת קבלת תורה, נזכיר גם את המשנה המפורסמת המדברת על מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם (אבות ו, ה). וכך הרי הסביר בעל ספר החינוך, שספירת העומר היתה העבודה לקראת קבלת התורה, כפי שכתב בשורש המצוה: "העיקר והסיבה שנגאלו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה... ומפני כן, כי היא עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו נצטוינו למנות ממחרת יו"ט של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ אל היום הנכבד הנכסף ללבנו כעבד ישאף צל" (מצוה שו).

על המשנה של מ"ח קנייני התורה, כתב הרב ר' אהרן קוטלר: "ידוע מה שכתב הגר"ח ז"ל: 'שאפשר להשיג בתורה רק לפי ההכנה במעלות שהתורה נקנית בהם' עכ"ד. והיינו שכמו שכל דיני קניינים שבתורה אין קונים הדבר אלא בדבר שנתפרש בו ולא בזולתו [=בקנין אחר], כך הוא בתורה. דהלכה היא דכך הוא קניינה, ובלאו הכי הרי הוא כנפל עליה או פירס טליתו עליה במציאה דלא עשה

³⁸ מטמונים - מ"ט [יום]מונים [סופרים] - ספירת העומר.

³⁹ זו האסמכתא לשיטת ר"י שהובאה לעיל "עץ הדעת - חטה היה, שאין תינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן" (ברכות מ, ע"א; סנהדרין ע, ע"ב). רש"י: "ומדקרי ליה הדעת טוב ורע שמע מינה היינו חיטים" (סנהדרין שם).

⁴⁰ הרחבנו בענין זה במאמר 'זכרון החטא בתשובה וזדונות כזכויות' בעיוני מועדים ח"א, ר"ה ויו"כ עמ' 236, ובמאמר 'סוכות וקהלת' בעיוני מועדים ח"ב, סוכות עמ' 290 ואילך.

כלום.⁴¹ ודבר זה שייך בכל המעלות שנשנו שם, אף באלו שלפי הנראה בעינינו אין להם יחס טבעי לקניית התורה... וכמה שיוחסר בהם כך יחסר בהשגות התורה; גם לא תתקיים התורה אצלו, וגם יחסר באפשרות לכוון אל האמת, שצריך לזה סיעתא דשמיא מיוחדת... (משנת רבי אהרן, עמ' סד).

ר' אהרן ממשיך וקושר את מ"ט ימי העומר למ"ח דרכים שהתורה נקנית בהם: "ומבואר בראשונים דימי הספירה נקבעו לקנות את המעלות הללו... ואמרו שהמ"ט ימים מכוונים כנגד מעלות התורה, מ"ח ימים כנגד מ"ח מעלות, ויום המ"ט לחזור עליהם, וגם הם מכוונים כנגד מ"ט שערי בינה, וכנגד מ"ט פנים שבתורה כמפורש בירושלמי (סנהדרין ד, ב) שעל כל דבר ודבר הראהו הקב"ה למשה מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא..."

חלק ניכר ממ"ח הדברים שהתורה נקנית בהם קשורים לרעיון שהבאנו לעיל בענין העומר המסמל את ההסתפקות במועט, את עזיבת תענוגות העולם הזה לטובת התקשרות רוחנית לקראת חיי העולם הבא: "במיעוט שנה, במיעוט שיחה, במיעוט סחורה, במיעוט שחוק, במיעוט תענוג... בקבלת היסורין, ועוד. עוד יש להזכיר, שבמשנה קודמת בפרק אמרו חז"ל: "כך דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל, אשריך וטוב לך" (שם שם, ד).

ז. קרבן וספירת העומר - השתעבדות לתורת ה'

מעתה ניתן ליישב את השאלה בה פתחנו, מדוע נקרא הקרבן על שם הכמות המצומצמת, ומדוע מכנים את הספירה על שם ה"עומר", כי תכליתה לקרב את האדם, מביא המנחה וסופר הספירה, לקבלת התורה - הכרוכה בויתור על תענוגות העוה"ז, ויתור העולה מהשם "עומר", כמבואר לעיל.

בעל הכתב והקבלה חוזר על הדברים שהובאו לעיל, ומביא חידוש מסעיר שקבע לשימוש במילה "עומר": "והניף את העומר" - מעלה ומוריד... לפי שאין דבר מרים לב בני אדם ומחטיאם כשפע רב טוב... לכן ציוה טרם יהנו מתנובת השדה... יביאו מראשית הקציר אל הכהן, להורות בזה כי ממנו יתברך הכל... כי

⁴¹ במשנה למדנו: "ראה את המציאה ונפל עליה ובא אחר והחזיק בה, זה שהחזיק בה זכה בה" (א, ד). ובגמרא הסבירו: "כיון דנפל גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דנקני, בד' אמות לא ניחא ליה דנקני" (בבא מציעא י, ע"ב). ופירש רש"י: "לא נתכוון לקנות בתורת תקנת חכמים. כסבור שנפילה יפה לו".

כללות העולם שלו ית', הוא הארון המשפיע לנו כל טוב... ומזה יפתח לנו שער בינה לדעת טעם שקראה התורה מנחה זו בשם 'עומר', שהוא ע"ש המידה, כמ"ש 'והעומר עשירית האיפה הוא', שלא מצינו דוגמא זו בשאר מנחות, שנקראו רק על שם הכלי⁴²... ולמה לא קראה בשם 'מנחת בכורים' כאשר כינה בשם זה 'ואם תקריב מנחת בכורים... אביב' - וישם זה יותר נכון לפי הזמן?⁴³ אמנם אחרי שתכלית המכוון בהנפת מנחה זו להתבונן בינה שלא ניחס שפע הטובות הזמניות אל ההנהגה הטבעית, רק אל ההנהגה העליונה ית'... להיותנו מוכנים לפנינו לעבודתו, הנה אל כוונת ההשתעבדות למצוותיו קראה מנחה זו בשם עומר, שנכלל כן גם לשון ההשתעבדות - מן 'והתעמר בו ומכרו' (דברים כד, ז), שאנו מודים בעומר התנופה שהצלחות הזמניות אינן לתכלית עצמותן, כי אם להיותן אמצעים המביאים אל התכלית האמיתית... להיות פנויים לעבודת ה'".

"ובחנת ותדע מזה גם כן המכוון בענין ספירת העומר... לפי המבואר במה שכתבנו, שאין טעם הנחת שם עומר על שיעור המדה לבד, וגם ענין ההשתעבדות נכלל בו, לשונות אלו [קריאת הספירה בשם 'המידה' עומר] מיושבים גם כן, כי כל הימים שמפסח ועד עצרת הם באמת ימי הכנת ההשתעבדות, להיות מוכשר וראוי אל ההשתעבדות האמיתית והוא יום מתן תורה, אשר לתכליתו היתה היציאה ממצרים... ואין המכוון בזה לידע כמות הימים לבד, כענין ספירת העם,⁴⁴ כמה וכמה ימים עברו, אבל עיקר מכוונו [=כוונתו] ההשגחה והעיון על איכות הימים, כענין 'כי עתה צעדי תספור' (איוב יד, זט)... שאין עניינם לדעת כמות מצעדי רגליו... [אלא] על איכות צעדי והנהגותי. והמכוון האמיתי במילות 'ספירת העומר' - השגחה ושימת עין על איכות השתעבדותנו אליו ית', להכין לבבנו, להתקדש ולהטהר יום יום בימים האלה... עד בואנו אל העבודה התכליתית שהוא יום מתן תורה" (הכתב והקבלה, ויקרא כג, יא).

אם כן, ספירת העומר - ממש לא 'ספירת הקילו', אלא ספירת ההכנה לקבלת התורה ולהשתעבדות לצו ה'.

⁴² לעיל ראינו שיש מנחות שנקראו גם על שם האדם המביא אותן.

⁴³ ובתחילת המאמר הצענו עוד שמות שלכאורה "יותר מתאימים" למנחה מאשר השם עומר.

⁴⁴ בספר שמואל, וכך נאמר שם: "ויאמר המלך [דוד] אל יואב, שוט נא בכל שבטי ישראל מדן ועד באר שבע, ופקדו את העם וידעתי את מספר העם" (שמואל ב' כד, ב).

